

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ІНТЕРАКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті розкрито досвід підготовки студентів до інтерактивної взаємодії з молодшими школярами. Наведено конкретні завдання та вправи, які можна застосовувати з цією метою у процесі фахової підготовки майбутніх учителів.

В статье представлен опыт подготовки студентов к интерактивному взаимодействию с младшими школьниками. Приведены конкретные задания и упражнения, которые можно использовать с данной целью в процессе профессиональной подготовки будущих учителей.

In the article the experience of students training to interaction with junior schoolchildren is uncovered. The tasks and exercises which can be used to get this aim in the professional training of future teachers are presented.

Сьогодні проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на перший план у державній політиці, визначаючи першочерговість пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захисту талантів. Так, закон України «Про освіту» [1] передбачає створення профільних класів, спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчально-виховних колективів, об'єднань із метою розвитку здібностей, обдарувань і таланту дітей. Найбільш обдарованим дітям держава надає підтримку, заохочує їх стипендіями, направляє на навчання і стажування до провідних вітчизняних та зарубіжних освітніх центрів. Тому виникла задача підсилення професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема їх орієнтації на роботу з обдарованими дітьми в умовах сучасної загальноосвітньої школи.

Аналіз основних досліджень із проблеми обдарованості свідчить про глибокий інтерес до неї багатьох науковців. Значний внесок у теорію обдарованості зробили американські вчені Р. Стоунсбернер, А. Шведел; українські науковці І. Бех, О. Киричук, В. Моляко. Теоретичні питання обдарованості досліджували численні вітчизняні (Б. Ананьєв, А. Бандура, А. Брушлинський, П. Гальперін, Ю. Гільбух, О. Ковальов, Г. Костюк, В. Крамаренко, М. Лейтес, О. Леонтєв, В. Мясичев, С. Рубінштейн, Б. Теплов, О. Тихоміров, В. Юркевич та ін.) та зарубіжні (Б. Блум, Дж. Гілфорд, Ф. Монкс, Дж. Рензулі, А. Танненбаум, Л. Терман, П. Торранс та ін.) дослідники.

В умовах відновлення демографічної ситуації в Україні невирішеними залишаються питання підготовки фахівців до реалізації особистісно орієнтованого навчання та принципу індивідуального підходу до навчання та виховання обдарованих дітей в умовах переповнених класів школи.

У зв'язку з цим *мету статті* вбачаємо у розкритті потенціалу інтерактивних технологій навчання в підготовці майбутніх учителів початкових класів до роботи з обдарованими дітьми в інтерактивному режимі, який максимально враховує основні потреби такої особистості.

Робота з підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з обдарованими дітьми у Вінницькому державному педагогічному університеті здійснюється послідовно і систематично упродовж усього періоду навчання. Увага проблемам талановитої дитини приділяється під час вивчення основних психолого-педагогічних дисциплін. Так, у курсі «Загальна педагогіка» першокурсники вперше стикаються з проблемою обдарованої дитини. Під час вивчення теми «Індивідуальні особливості молодших школярів» студенти ознайомлюються з психологічними особливостями прояву обдарованої дитини у навчальному середовищі, її відмінностями від загальної маси учнів, усвідомлюють необхідність індивідуального підходу до таких дітей.

На заняттях з дидактики другокурсники повертаються до проблеми обдарованої дитини під час вивчення тем «Зміст освіти», «Форми організації навчального процесу у

початковій школі», «Перевірка та оцінка знань, умінь і навичок учнів початкових класів» тощо. Перед студентами розкривається необхідність диференційованого навчання, урахування особистих запитів і потреб учнів, особливо обдарованих дітей, чутливих до змісту матеріалу, що вивчається, до його форми подання і вивчення, до форми організації роботи на заняттях, оцінювання результатів навчальної діяльності школярів.

Робота з розширення уявлень майбутніх учителів початкових класів про обдаровану дитину продовжується під час вивчення курсу «Теорія виховання» у темах «Завдання, форми і методи організації естетико-виховної роботи у початковій школі», «Розумове виховання учнів. Особливості розумового виховання молодших школярів», «Роль сім'ї у вихованні дітей. Особливості роботи з батьками молодших школярів» та ін. Студенти мають можливість звернути увагу на особливості виховної роботи з обдарованими дітьми, на необхідність спільних зусиль учителя і батьків у зазначеному аспекті. Майбутні педагоги повертаються до роботи над проблемою обдарованої дитини і під час вивчення окремих методик, психологічних дисциплін, спецкурсів та спецсеминарів.

Завершальним етапом у вивченні особливостей роботи з обдарованими дітьми під час здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» вважаємо курс «Педагогічні технології у початковій школі». Студенти ознайомлюються з конкретними освітніми технологіями, спрямованими на врахування особливостей роботи з обдарованою дитиною, зокрема з технологіями формування творчої особистості, методом проектів у початковій школі, інтерактивними технологіями тощо. Саме технологічну підготовку майбутніх учителів початкових класів вважаємо особливо актуальною з огляду на реалії сучасного життя.

Основна трудність, яку відчувають учителі початкової школи, — надзвичайна складність в організації індивідуально-диференційованого, особистісно орієнтованого навчання і виховання в умовах роботи з великим колективом дітей. Відомо, що кожна дитина, а тим більш обдарована, потребує концентрації значних зусиль педагога, і коли у класі є 25–30 учнів, то здійснювати якісне навчання надзвичайно важко. Крім того, сучасні діти прагнуть до самостійності (умова розвитку і свободи вибору). Тому навчальна взаємодія з ними може будуватися лише на засадах ділового партнерства, взаємодовіри і поваги. Розв'язати зазначену проблему, на нашу думку, можна шляхом застосування вчителями початкових класів технологічного підходу, зокрема інтерактивних технологій навчання, які на сьогодні вважаються одним із перспективних шляхів активізації особистісної позиції учасників освітнього процесу.

Ознайомлення студентів з інтерактивними технологіями починається з активного залучення викладачами університету самих майбутніх учителів до інтерактивного навчання. Традиційні методи навчання, розраховані на відносно стабільну навчальну інформацію, на сучасному етапі є малоефективними. Обсяг знань настільки швидко змінюється як за кількістю, так і за насиченістю, що узагальнити його на лекціях і повністю засвоїти таким чином неможливо. Великого значення в цих умовах набуває самопідготовка, глибоке осмислення теоретичних і практичних основ майбутньої професії. Цьому повною мірою відповідають інтерактивні технології навчання [2]. Такі методи навчання забезпечують усвідомлену зацікавлену розумову діяльність студентів, активне сприйняття теоретичного матеріалу, розвиток навичок самостійного прийняття рішень із проблемних питань. Навчальний матеріал пізнається на власному досвіді через експериментування, перевірку власних гіпотез і припущень, а знання з'являються як відповідь на власний запит. Саме такі знання є глибокими і міцними.

Враховуючи відсутність у науковій літературі будь-якої чіткої класифікації інтерактивних технологій навчання, ми користуємося визначеною О. Пометун та Л. Пироженко робочою класифікацією за моделями навчання, у яких реалізуються інтерактивні технології. Дослідники поділяють їх на чотири групи залежно від мети та форм організації навчальної діяльності (технології кооперативного навчання; колективно-групового навчання; ситуативного моделювання; опрацювання дискусійних питань).

Технології кооперативного навчання організуються нами як робота в парах та групах. Робота в малих групах надає всім учасникам навчального процесу можливість набувати навичок співробітництва, міжособистісного спілкування, вибирати з багатьох варіантів найкращий, усвідомлювати спосіб виконання завдання, формувати майстерність. Студенти оволодівають уміннями слухати співбесідника, зіставляти, порівнювати, оцінювати думки однокурсників із вирішення певного питання.

Групову та парну форми роботи ми застосовуємо на різних етапах засвоєння матеріалу: при осмисленні нових знань, формуванні вмінь і навичок, закріпленні. Серед використаних технологій робота в парах «Один проти одного», «Один — удвох — всі разом», «Думати, працювати в парі, обмінюватися думками», «Ротаційні трійки», «Два — чотири — всі разом», «Карусель»; робота у групах «Діалог», «Синтез думок», «Спільний проект», «Пошук інформації», «Раунд Робін» та інші.

Наведемо приклад використання технології групової роботи на етапі вироблення вмінь і навичок при вивченні теми «Форми організації навчального процесу у початковій школі». Нами була використана технологія «Раунд Робін». Напередодні заняття студенти об'єднуються у групи, кожна з яких одержує завдання дослідити ефективність конкретних форм організації навчального процесу в початковій школі (колективних, групових, індивідуальних) для ефективного розвитку обдарованості дітей; виокремити умови, за дотримання яких ефективність цих форм для розвитку обдарованих дітей підвищується. Учасники кожної групи виконують запропоновані їм завдання, заповнюють таблиці, готують тези доповіді. При цьому викладач може обирати студента, який звітуватиме за виконане завдання, або студенти самі визначають того, хто повідомлятиме про результати роботи групи. Спільні зусилля спрямовуються на демонстрування можливостей конкретних форм організації навчального процесу для розвитку обдарованих дітей молодшого шкільного віку.

Таким чином на лабораторному занятті з'являється можливість розв'язувати завдання, які не тільки ілюструють вивчену студентами тему і максимально залучають їх до активної діяльності, а й зацікавлюють майбутніх учителів розв'язанням конкретних завдань роботи з обдарованими дітьми. Такий підхід активізує пізнавальний інтерес студентів, спонукає їх до пошуку додаткової інформації, самостійної систематизації отриманих знань.

Технології колективно-групового навчання дозволяють ефективно організувати одночасну роботу усієї групи. Ми використовуємо такі технології: «Обговорення проблеми в загальному колі», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Навчаючи учусь», «Ажурна пилка», «Кейс-метод», «Дерево рішень» та інші.

Технологія «Ажурна пилка» дає можливість одночасно організувати роботу всіх студентів і за короткий проміжок часу засвоїти значну кількість інформації. Ця технологія особливо ефективна; вона може замінити лекцію, коли викладач надасть студентам додаткову інформацію перед проведенням основного заняття. Наведемо фрагмент технології. Напередодні заняття з теми «Індивідуальні особливості молодших школярів» студенти об'єднуються у 5 «домашніх» груп по 4–5 осіб. Кожна група опрацьовує інформацію про індивідуальні особливості молодших школярів, надану викладачем: 1 гр. — властивості типу нервової системи, які відображаються у темпераменті дитини; 2 гр. — індивідуальні особливості вищої нервової діяльності як передумова спрямованості розумової активності; 3 гр. — акселерація і її вплив на готовність дітей до школи та статеве дозрівання; 4 гр. — здібна й обдарована дитина: її ознаки та відмінності від інших; 5 гр. — індивідуальний підхід до роботи з молодшими школярами.

На парі кожен студент отримує картку певного кольору з номером своєї групи. Робота в «домашніх» групах розпочинається з повторення та обговорення інформації, засвоєної попередньо. Студенти спільно створюють короткий конспект чи схему, у якій відображена найважливіша інформація їхнього фрагмента теми. Основні вимоги до такого конспекту — зрозумілість, стислість і мінімальний обсяг.

Далі відбувається робота в «експертних» групах, які утворюються з об'єднання

«синіх», «червоних», «зелених», «жовтих». Тобто, у кожній групі опиняються студенти, що володіють інформацією про окреме питання теми «Індивідуальні особливості молодших школярів». Кожна «експертна» група вислуховує по черзі всіх представників «домашньої» групи і отримує повну інформацію з теми. Дозволяється занотовувати матеріали, які повідомляють окремі учасники. Члени експертної групи задають один одному запитання, уточнюють незрозумілі моменти в експертів з того питання, яке для них видається незрозумілим. Після цього всі студенти повертаються в «домашні» групи.

У «домашніх» групах студенти діляться інформацією, отриманою в «експертних» групах. Учасники допомагають один одному у з'ясуванні певних моментів, узагальнюють, роблять висновки. Після такої роботи викладачу варто обговорити тему в загальному колі, відповісти на запитання, які виникають, і потім задати запитання з теми на загал технологією «Мікрофон». Ця технологія найчастіше використовувалася нами при висвітленні теоретичних питань на практичних заняттях. Вона допомагала організувати загальногрупове обговорення проблеми і надавала можливість кожному швидко, лаконічно висловити свою думку чи позицію. Завдяки цій технології у студентів розвивається увага, формується вміння слухати й аналізувати повідомлення однокурсників, щоб, виступаючи (коли викладач вручить «мікрофон»), не повторитися, логічно викласти інформацію.

Технологія «Незакінчені речення» давала змогу ґрунтовніше працювати над висловлюваннями, порівнювати їх. Завдяки цій технології долаються стереотипи; студенти вільніше себе почувають у висвітленні запропонованих питань; відпрацьовується вміння говорити стисло, по суті, продовжити попереднього виступаючого, аргументувати висловлене. Наприклад, при вивченні теми «Перевірка й оцінка знань, умінь та навичок учнів початкових класів» студентам можна запропонувати закінчити такі речення: «Метою оцінювання роботи обдарованої дитини може бути...», «Оцінка здобутків обдарованої дитини передбачає...» та інші.

Особливу цінність серед використаних нами інших активних технологій мала така форма розв'язку проблемних ситуацій як «Мозковий штурм», який передбачав пошуки найкращого вирішення проблеми, що винесена на вивчення. Аналізуючи конкретні виробничі ситуації, студенти формували педагогічне мислення і моделювали основні етапи своєї майбутньої професійної діяльності. «Мозковий штурм» — це найбільш відома і популярна у ВНЗ інтерактивна технологія колективного обговорення проблеми. У ній можна виділити кілька етапів.

Мета першого етапу — запропонувати якомога більше варіантів відповідей на запитання. На другому етапі відбувається обговорення, критика, оцінка висловлювань і думок. Після аналізу та відкидання хибних думок колективно знаходять правильну відповідь на запитання.

Серед технологій дискусійного навчання нами використовувалися «ПРЕС», «Займи позицію», «Зміни позицію», «Дискусія», «Телевізійне ток-шоу», «Дебати». Більш продуктивними дискусійні технології навчання є на старших курсах. Проте без спеціальної підготовчої роботи їх застосовувати не варто. Студенти мають спочатку навчитися визначати та обґрунтовувати свою позицію, а потім вже включатися у повноцінну дискусію.

Роботу над навчанням студентів дискутувати варто починати із технології «ПРЕС». Вона використовується при обговоренні питань та виконанні вправ, у яких потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що дискутується. Технологія навчає студентів виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки у виразній і стислій формі, переконувати інших.

Питання для проведення дискусії можуть бути запропоновані студентам після прослуховування лекції чи для обговорення на семінарі. Важливою вимогою до питання, яке обирає викладач, є його дискусійність, тобто актуальність на цьому етапі для студентів; наявність у майбутніх педагогів базових знань із проблеми; існування різних позицій для її розв'язання. Як дискусійні нами пропонувались такі питання: «Чи потрібно оцінювати

досягнення обдарованої дитини нарівні з досягненнями звичайних учнів?», «Які форми співпраці сім'ї та школи є найбільш плідними для виявлення і розвитку таланту обдарованих дітей?», «Чи потрібно обдарованих дітей навчати у спеціалізованих класах (школах)?», «Чи можна оцінювати обдаровану дитину за критеріями, які використовуються для звичайних учнів?» та інші.

Інтерактивна технологія «Займи позицію» також використовувалася нами для роботи з дискусійними питаннями. Її можна застосувати на початку практичного заняття для представлення значної кількості поглядів на проблему, що буде опрацьована на занятті, або наприкінці, щоб з'ясувати позицію кожного учасника щодо обговорюваного питання.

Студентам пропонується визначити власну позицію стосовно зазначеної проблеми («за», «проти», «не визначився»). Зайнявши позицію, учасники обмінюються думками, уточнюють свою позицію, наводять аргументи на її підтримку. Представники різних позицій виступають по черзі з найважливішими аргументами, під впливом яких дехто навіть може змінити свою позицію. Розглядаючи протилежні позиції з дискусійної проблеми, студенти ознайомлювалися з альтернативними поглядами; прогнозували імовірні наслідки власних педагогічних рішень для класу та для окремих учнів; на практиці намагалися відстоювати свою точку зору; вчилися вислуховувати інших; отримували додаткові знання з теми.

Оскільки описані технології застосовувалися нами не лише з метою навчання теоретичного матеріалу майбутніх учителів, а й із метою практичного ознайомлення з потенціалом інтерактивних технологій, то обов'язковою умовою застосування будь-якої із цих технологій було її обговорення, спрямоване на включення рефлексивних процесів та проєктивних умінь студентів. Наприклад: *Що ви відчували під час застосування технології? Які труднощі могли у вас виникнути при опрацюванні матеріалу, якби названа технологія не застосовувалась? З якою метою можна застосувати таку технологію у школі? Які труднощі можуть виникати під час застосування цієї технології з молодшими школярами? Як їх можна подолати? Наведіть приклади застосування цієї технології у школі.* Таке обговорення допомагає майбутнім учителям усвідомити структуру конкретної інтерактивної технології, самостійно виявити її переваги і недоліки, визначити розвивальний та освітній потенціал.

Отже, застосування інтерактивних технологій у практиці ВНЗ за умови залучення студентів до рефлексивної діяльності виконує подвійну роль: як засіб передачі програмового матеріалу та його засвоєння і як спосіб формування у майбутніх педагогів методичної бази для інтерактивної взаємодії з молодшими школярами у переповнених класах сучасних шкіл. Перспективою подальших розвідок з цього напрямку вважаємо емпіричне дослідження ефективності використовуваної системи інтерактивних технологій на заняттях із психолого-педагогічних дисциплін для практичної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми в умовах загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 23 березня 1996 року // Вісник Верховної Ради. — 1996. — № 21. — 84 с.
2. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-методичний посібник. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. — К.: А.С.К., 2004. — 192 с.

УДК 37.018.7:17.023.35

Тетяна ДОВГА

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗАДАЧ І ЗАВДАНЬ У СИСТЕМІ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

У статті розкрито підходи до створення та використання пізнавальних задач і завдань на матеріалі різноманітних за змістом навчальних предметів у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи.